

(НИН 15. 07.2010.)

Јуче сам ушао у седамдесетчетврту. Кад човек мало дуже поживи, филм збивања се у једном часу почне изнова вртети: неки призори ми по други пут излазе пред очи. Посебно је жилава једна врста илузија коју сеју трговци ветром и маглom. Домаће, мршава тло је веома погодно за ту врсту флоре. Наши су управљачи, до недавно, обећавали срећно разрешење многих друштвених супротности, укидање бездушног искоришћавања, опште браћење и излазак из предисторије. Тешко је рећи колико су веровали у оно што су рецитовали, а колико су, на конгресима, припевали у хору. И међу њима је постојала подела рада: једни су деловали као теоретичари, други као теренски радници; поред ретких идеалиста, било је много каријериста; поред великих глумаца, сијасет статиста. Они који су долазили из народа по класном инстинкту су идеале правде и једнакости узимали озбиљно, шта год се под тим разумевало. И гола реторика обавезује онога ко се њоме служи као што у онима, којима је намењена, буди самопоуздање и наду. У социјалистичком поретку, са свим његовим недостацима, обичан човек је, као корисник социјалне и здравствене заштите, бесплатног школовања, синдикалних летовалишта и права на какво-такво, слабо плаћено запослење, имао више достојанства него што га сада, у условима подивљалог капитализма, има.

А опет, између врлина аскетског социјализма, и дивота потрошачког друштва, и обични људи су са чежњом погледали преко плота, опсењени самопослугама Трста и Граца. Чинило им се, уз то, да ће под благословом приватног предузетништва – ако и не постану бизнисмени – и даље уживати погодности социјалне државе, уз новоосвојено материјално обиље. Гуруи званичне идеологије су, мало-помало, напуштали првобитна програмска начела, губећи се у противречним импровизацијама, као да су им прокламовани високи циљеви служили пре свега за накнадну легитимацију уграбљене власти. Ту је власт критичко мишљење смртно угрожавало: илузије су, на речима барем, браћене до последњег даха, и онда кад нико у њих није веровао. Владајућа клика није трпела упозорења ни са сопственог левог крила.

Истовремено, властодршци и њихови мислиоци су кренули путем самоубилачке деструкције: почели су истицати законитости слободног тржишта, у безумној нади да ће и та слобода остати под њиховом контролом, као што су, на другој страни, веровали да се самоуправни социјализам даде градити уз помоћ америчких кредита. Признавање животних нужности, без повлачења са историјске позорнице: то је смисао свих отрежњења те идеологије, од НЕП-а до наших безбројних привредних реформи, и, најзад, до Михаила Горбачова. У проповедању капиталистичког модела наши су управљачи, напослетку, постали радикалнији и од Маргарет Тачер. О постварењу, алијенацији и разотуђењу говорило се једино на Корчуланској летњој школи.

Исход је био поразан. Поредак је самог себе разарао признавањем да је стање у непријатељском табору боље. У настојању да постигну привид доследности, почели су муцати о некаквом „плурализму самоуправних интереса“; тај је проналазак требало да замени парламентарну демократију. Од уистину слободних избора нису очекивали ништа добро. У дугом процесу попуштања стега, одустајања и скакања себи у уста, расклимали су и темеље државне заједнице. Са историјске сцене су сишли без проливања крви: тако се, барем, у први мах чинило. Последице ће наступити са малим закашњењем: народи, које је збратила и ујединила њихова идеологија, повадиће ножеве држане под појасом за време владавине њиховог илузионизма.

Било па прошло, рећи ће неко. Нажалост, није прошло. Илузионистичке фикције су промениле садржај и правац, не и улогу. Наша спремност на залуђивање је, изгледа, неизлечиве природе. Изнад улаза у рајско насеље срећне будућности више не пише Комунизам, него Европа. Онај ко не верује у нову нумеру илузионистичког програма помирио се с етикетом непријатеља Прогреса и земаљског благостања. Он не види даље од глупе и непријатне стварности. Живот тече куд мора и како може, али је и даље принуђен да полаже рачуне пред теоријом. Некад је оптуживан за локализам, либерализам, технократизам, менаџерство; изводили су га пред пленуме с којих је излазио покуњен и раскринкан. Данас је изложен подразумевајућој моралној осуди. И стари и нови илузионисти су љути противници „национализма“: биће да је реч о отпору „напредних снага“ према историјској судбини, као обрасцу вечног страдања и врћења у кругу. Изићи, из круга, на било коју страну! Непоправљиви образац се, у гротескном облику, потврдио у последњим деценијама XX века. Једном делу наших изабраника се чини да се судбина може одбацити као изношена одећа. Наш интернационализам, да не речем мондијализам, плод је очајања и гађења над проклетством историје, над усудом географије. Његови непријатељи су огрезли у фаталистичко мирење; они у муци налазе храну за достојанствено издуравање. Аргументи „националиста“ су истрошени и превазиђени; они побеђују леном свеприсутношћу. Једни би одмах у Европу, без обзира на то да ли их она хоће и може примити; други су осетили да је она кисело грожђе па је, тобоже, одбацују. А проблеми Куршумлије спадају у тешкоће Трећег света. Њих ваља решити пре него што се покуца на врата богатог, себи довољног Запада.

Много је сличности између јучерашњег и данашњег духовног насиља и устројства које га прати. Уместо из Коминтерне, директиве нам долазе из Међународног монетарног фонда. Амбасадори великих сила се, данас, отвореније мешају у наше унутрашње послове од Стаљиновог посланика између 1944. и 1948. Домаћи послушници су безочнији од некадашњих заступника званичне мисли: они нам ратну пропаганду агресора из последње деценије прошлог века послужују као ослобађајуће, за добробит народа неопходно сазнање. Увреде и понижења нам се преносе као пријатељске опомене. Стари илузионисти су према нашој прошлости, и поред разних кривотворења,

били увиђавнији. Одбили су да оду на суђење у Букурешт, док данас са Хашким трибуналом нема шале. Ако већ мора да се бира између домаћих и страних обманљивача, дајемо предност нашијенцима. Боље се разумемо, у сваком погледу.

Са бомбардовањем из 1999. мој имунитет против новог илузионизма је веома ојачао. Све донде, и поред неких невеселих увида, и ја сам био пријемчив за лепе приче, живео сам у дечјем вртићу историје. О Западу смо гајили пријатне заблуде, а и он је, из страха од Марксове „авети која кружи над Европом“, те заблуде подгревао. Идеалну зграду су, код мене, разрушиле бомбе НАТО-а. Потрес ми је донео неслућену духовну слободу. Србија је претрпела што је претрпела, није јој било први пут. Право разарање је, у свести свих мислећих људи, доживео демократски Запад. Александар Зиновјев (1922-2006) је ту агресију упоредио са Хитлеровим нападом на Београд у априлу 1941. Чланак је изишао у „Монду“; од тог дана, на Западу су га престали објављивати.

Европа је, учешћем у бомбардовању, показала своју кукавичку, слугерањску ћуд, и понизност пред Великим братом. Излечила нас је од поверења у бољи и слободнији свет, гајеног у раздобљу брозовског самовлашћа и кардељевске логореје. Стекао сам неочекивану, невероватну предност у односу на уважене установе тзв. Међународне заједнице. Престао сам да купујем њену штампу и да читам њене „нове филозофе“. Освојио сам право да је омаловажавам: затекао сам је разголићену и осрамоћену, у крађи и у лажи. Да није било бомбардовања данас бих се, вероватно, трудио да оправдам оно што се дешава у Ираку и Авганистану...

Трзај самоосвешћивања и духовног ослобађања не потврђује се, засад, као преовлађујуће опредељење. Они који су легли на руду нису бројнији, али су зато гласнији. Они се залажу за прихватање реалности и за толеранцију према победоносној Сили. Бити трпељив према ономе ко те туче по глави, отимајући ти делове државне територије, спада у мазохистичке настраности.

Имали смо довољно времена да разумемо причу. А разумевањем се савлађује стварност, како год горка и мучна била.